

Behöver vi tillväxt?

I detta nummer av *Ekonomisk Debatt* presenteras och diskuteras 1980 års långtidsutredning (LU). Huvudalternativet i LU innebär en tillväxt i total produktion i samhället (BNP) under 1980-talet på ungefär 2,5 procent per år. Men huvudalternativet förutsätter samtidigt att jämvikt i vår bytesbalans skall vara återupprättad år 1990. Den förutsättningen innebär, att en stor del av produktionsökningen går åt till ökad export och minskad import, liksom till ökade investeringar i det privata näringslivet. Kvar till en ökad standard hos hushållen – även om tillväxten i den kommunala konsumtionen bromsas upp kraftigt till endast 1 procent – blir bara knappt 1 procent, vilket innebär en i stort sett oförändrad standard för den aktiva delen av befolkningen. Pensionärerna får nämligen även efter ändrade indexberäkningar en något större del av kakan.

Skulle LU:s prognos realiseras, innebär det en tämligen god utveckling för Sverige trots allt. Tillväxten motsvarar exakt den tillväxt vi upplevt i genomsnitt under hela perioden från 1860 och framåt, över vilken vi har statistik. Oförändrad konsumtionsstandard är väl inte heller så dåligt med tanke på den höga konsumtionsnivå vi redan har.

LU:s bedömning ter sig emellertid tämligen optimistisk. Man kan – som jag gjorde på Sparbanksföreningens konferens "Vårt Ekonomiska Läge" nyligen – ställa upp en rad frågetecken mot långtidsutredningens kalkyler. Alla dessa frågetecken går åt samma håll – åt en än mer negativ utveckling. Några exempel: Blir industrins produktivitetsutveckling verkligen så hög som LU förutser? Kommer verkligen sysselsättningen i timmar att kunna hållas oförändrad efter att ha fallit med över 1 procent om året tidigare? Blir världshandelstillväxten verkligen så snabb som 5–6 procent per år? Kan man verkligen antaga att nyinvesteringar ger samma produktionstillskott som tidigare, trots snabbare utslagning av kapitalet och strängare miljökrav? Går det verkligen att bromsa den kommunala konsumtionsökningen från 4–5 procent årligen till 1 procent?

Inget av de frågetecken jag ställer upp ter sig särskilt oralistiskt. Skulle alla infrias *samtidigt* blir utvecklingen för löntagarna väsentligt sämre än vad LU bjuder på. I stället för bibehållen standard kommer de att få erfara en sänkt privat konsumtion med ett par procent varje år i genomsnitt. Detta innebär, att vi år 1990 är tillbaka i samma situation som 1970: samma konsumtionsstandard men också jämvikt i bytesbalansen.

För många ter sig denna utveckling skrämmande. Andra däremot kanske finner det bra, att den svenska överkonsumtionen i jämförelse med fattigare länder minskar. Det finns därför anledning att ta diskussionen till utgångspunkt för frågan: *behöver vi egentligen tillväxt i den svenska ekonomin?* Är inte långsammare tillväxt och kanske noll-tillväxt något vi måste få för eller senare? För inte kan väl konsumtion och produktion öka i all oändlighet i exponentiell takt, samtidigt som världens resurser är begränsade? Borde vi kanske inte till och med sträva mot sänkt tillväxt? Den allmänna debatten kring dessa frågor ter sig ofta förvirrad sett ur en ekonoms synvinkel. Det finns därför anledning att först klara ut ett par viktiga distinktioner.

För det första måste man skilja på tillväxt och tillväxt. Det är tänkbart att våra möjligheter till ökad materiell standard förr eller senare upphör till följd av begränsade resurser. Men en sådan minskning i tillväxttakten har inget att skaffa med den totala produktionsnivån i samhället, mätt genom bruttonationalprodukten (BNP). I år ligger industriproduktionen på ungefär samma nivå som 1973. Samtidigt har BNP sedan dess stigit med totalt 14 procent efter hänsyn till inflationen. Den främsta anledningen till ökad BNP ligger i den kraftigt höjda kommunala konsumtionen och produktionen. Men inte är väl en sådan ökad konsumtion och produktion av tjänster (daghem, utbildning, sjukvård m m) "tärande" i humanekologernas terminologi? Det måste därför vara meningslöst att använda sig av tillväxt i BNP i diskussionen om miljöförstöring och uttömning av naturresurser. Det är endast den materiella standarden som (eventuellt) kommer att inskränkas. Denna mäts (vid given import) av industriproduktionen och dess sammansättning. Vår konsumtion av tjänster kan (i princip) ökas hur mycket som helst.

För det andra måste man skilja på faktisk och potentiell tillväxt. Det är möjligt att ökad materiell standard med nödvändighet är resursuttömmande – även om jag skall ifrågasätta detta strax. Men detta faktum är inte ett argument för att *sträva mot* noll-tillväxt ens i den "tärande" industriproduktionen. Vi måste under alla omständigheter försöka att producera effektivt. Med högre utbildningsnivå i samhället, med allt bättre sjukvård m m, ökar samhällets effektivitet, även om kapitalstocken i relation till produktionen hålls oförändrad. Härvid ökar den möjliga produktionsnivån. Men den *faktiska* produktionen behöver inte öka. Troligen kommer en stor del av den ökade *potentiella* produktionen att tas ut i form av ökad fritid. Att bedriva en "tillväxt-befrämjande politik" är därför inte samma sak som att få till stånd en ökning i den faktiska produktionen, utan att ta tillvara och stimulera en sådan ökning i vår tekniska effektivitet som ger oss möjlighet till ett val mellan ökad materiell konsumtionsstandard och ökad fritid.

Vad finns det då för skäl att försöka öka den faktiska tillväxttakten? Jag skulle vilja peka på tre olika tänkbara faktorer.

Den första faktorn gäller sysselsättningsnivån i samhället. Under de senaste 20 åren har förvärvsfrekvensen bland kvinnor i åldrarna 25–54 år ökat från 55 procent till 83 procent. Skulle en sådan utveckling med allt vad den betytt för jämlikheten mellan könen kunnat komma till stånd i en stagnerande ekonomi? Jag tror inte det. Däremot finner vi att den största ökningen kommit i samband med ökad offentlig produktion och sysselsättning snarare än genom ökad industriproduktion. Endast genom det förhållandet att ökade inkomster lett till ökade materiella krav, har den ökade kvinnliga förvärvsfrekvensen med åtföljande inkomstökning i samhället också medfört ett behov av en större industriell sektor, något som vi sedan mitten av 70-talet tillgodosett genom ökad import.

De två andra kraven däremot hänger mer ihop med den "tärande" produktionen. Det viktigaste av dessa hänger ihop med *u-ländernas utvecklingsmöjligheter*.

Det påstås ibland att u-landsproblemet inte är ett tillväxtproblem utan ett omfördelningsproblem. Genom att rättvist dela på jordens resurser skulle – heter det – alla kunna leva på en dräglig nivå. Jag betraktar denna typ av

påstående som en gigantisk bluff. Om man studerar den mest elementära statistik finner man, att den svenska nationalinkomsten per capita ligger på fem gånger genomsnittet i världen. Gör följande tankeexperiment. Antag att vi fortsätter att producera lika mycket i Sverige som idag, men att vi i u-hjälp skall överföra så mycket resurser att världens konsumtionsstandard blir densamma i alla länder. Om investeringarna skall bibehållas på samma nivå för att säkerställa produktionen, så måste konsumtionsnivån sänkas till mindre än en femtedel av dagens för att möjliggöra överföringen av resurser, vilket knappast är ekonomiskt eller politiskt möjligt.

Nej, enligt min mening är ökade exportmöjligheter för u-länderna den bästa u-hjälp vi kan ge. Detta kräver en ökad marknad för deras produkter, liksom en sådan känsla av solidaritet i Sverige att vi är villiga att låta vissa av våra industrier slås ut av deras billigare produkter. Båda faktorerna kräver tillväxt.

Hur är det då med *miljö-argumentet*? Talar inte det mot materiell tillväxt? Inte nödvändigtvis! När man talar med icke-ekonomer får man ibland intrycket av att de tror att noll-tillväxt skulle leda till ett slut på miljöförstöringen. Men det är ju inte tillväxten i produktionen utan dess *nivå* som hänger samman med såväl miljöförstöring som användning av naturresurser. Den "tärande" produktionen skulle alltså behöva *upphöra* för att lösa problemen!

Faktum är att dessa aspekter snarare talar för en viss tillväxt än för noll-tillväxt. Med tillväxt följer ju utslagning i snabbare takt av allt gammalt kapital och föråldrade produktionstekniker. Med nytt kapital och med ny teknik kan man bättre skydda miljön och producera mer resurs-snålt. Dessutom ger en högre produktionsnivå de materiella resurserna i samhället som behövs för att vi ska tycka oss ha råd att städa upp i miljön.

Sambandet mellan resurs-utnyttjande och tillväxt är lika lite som sambandet mellan miljöförstöring och tillväxt så entydigt som ibland framställs. Dels ger tillväxt som påpekades ovan möjligheter att introducera nya tekniker som bättre hushållar med natur-resurser. Dels vet vi att nya resurser hela tiden kommer fram. Det är därför möjligt att begränsade resurser förr eller senare sätter stopp för ökad materiell standard, men vi vet idag mycket lite om detta. Se också diskussionen om "tillväxt, resurser, välfärd, energi, miljö, befolkning" i *Ekonomisk Debatt* 8/1974.

Det finns slutligen ett mer kortsiktigt problem med lägre eller utebliven tillväxt. Det är de svårigheter som stabiliseringspolitiken ställs inför i en situation, där alla grupper i samhället vill ha sin beskärda del av en konstant eller krympande kaka. De stabiliseringspolitiska svårigheterna i alla utvecklade (och även andra) länder efter "olje-krisen" visar att inget land och inget ekonomiskt system lyckats komma till rätta med detta problem.

Slutsatsen av dessa synpunkter är, enligt min mening, att vi bör vara oroad över den sänkta tillväxttakten i den svenska ekonomin. Att satsa på snabb tillväxt är inte nödvändigt, men viss tillväxt behövs.

Johan A Lybeck